

İran'ın Nükleer Programı ve Türkiye

Prof.Dr. Mustafa KİBAROĞLU*

İran, nükleer çalışmaları nedeni ile günümüzde, uluslararası kamuoyunun önemli gündemlerinden biri haline gelmiştir ve bu yönüyle de önemini hala korumaktadır. Peki, İran nükleer çalışmalarıyla dünyanın gündemine nasıl bu şekilde oturmuştur? Nükleer programını uluslararası anlaşmalarına aykırı olarak mı yapıyor yoksa sahip olduğu imkân kabiliyetlerinin kullanılması konusunda ortaya koyduğu niyetler mi sorun yaratıyor?

Nükleer Teknolojinin Geçmişi ve İran Üzerine

Nükleer silah, uluslararası arenada ilk defa Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Japonya'yı 1945 yılında vurmasıyla tanınmıştır. ABD'nin ardından 1949 yılında Sovyetler Birliği (SSCB) ve daha sonraları 1952'de Birleşik Krallık, 1960'da Fransa, 1964'te de Çin nükleer silah denemeleri yapıp, bu güce sahip olduklarını ispat etmiştir. Ancak ABD'nin 1945'teki nükleer silah kullanımının hemen ardından belirlediği ve Birleşmiş Milletler'in (BM) ilk toplantısında gündeme taşıdığı politika, nükleer silah üretiminin önüne geçmek olmuştur. Bu kapsamda SSCB ile uzun uzadıya görüşmüş olmasına rağmen ABD, 1949'da bu ülkenin nükleer silah üretmesinin önüne geçememiştir. SSCB her ne kadar nükleer teknolojinin yayılması ve kontrolünün ABD'de olmayacağını gösterse de ABD, kendi uyguladığı politika ile 1947 yılında bir yasayı geçirek, tek taraflı olmak üzere Amerikan devlet ya da özel kuruluşlarının başka ülkelere nükleer teknoloji satmasını engellemiştir. Fakat bu politika dünyanın nükleerleşmesinin önüne geçememiştir. Bunun sebebi ise, nükleer teknoloji geliştiren Fransa, Kanada, Almanya gibi ülkelerin bu teknolojiyi Pakistan, Hindistan gibi diğer ülkelere ihraç etmesidir. ABD iç politikasında da, yüksek maliyeti olan bu teknolojinin ihracının engellenmesi, eleştirilen bir politika haline gelmiştir. Bu durum karşısında yeni

---

* Okan Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı

bir karar alan ABD, 8 Aralık 1953 tarihinde BM Genel Kurulu'nda bir konuşma yaparak, nükleer teknolojiyi tüm dünyanın barışçıl bir şekilde paylaşma hakkının olduğunu belirtmiş ve nükleer teknoloji ihracının önünü açmış; Eisenhower, bölgesel müttefikliği ele alan doktrini çerçevesinde İran ile ilişkilerini geliştirmeye yönelik girişimlerde bulunmuştur. ABD ilk olarak 1950'li yılların ortalarında İran ile nükleer alanda işbirliği imzalamıştır. İran Şah'ı, Mısır lideri Nasır'ı ve Sovyetler Birliği'ni bahane ederek sürekli olarak Amerika'dan daha yüksek miktarda silah ve daha yakın işbirliği taleplerinde bulunmuştur.

Bu noktada Nükleer Silahların Yayılması (NPT) Antlaşması'ndan da kanaatimce bahsetmek gereklidir. Bu antlaşmanın ülkeler üzerinde şöyle bir etkisi olmuştur: Antlaşmadan doğan hak ve yükümlülüklerini kullanmak isteyen ve nükleer teknolojilerini geliştiren ülkeler gittikçe çoğalmaya başlamıştır. 1968 yılında imzalanan 1970 yılında yürürlüğe giren Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması'na göre 1 Ocak 1967 öncesinde nükleer teknoloji geliştiren devletler silah sahibi olabilmektedir. Bu tarihten sonraki zenginleştirmeler nükleer silah-tan arındırılmış olarak geliştirmelerini yapabilecektir. Peki, nükleer güç bu kadar önemli ise devletler neden nükleer silahı reddedip 1970 yılında yürürlüğe giren NPT'ye taraf olmuştur? Başka ülkeler nükleer silah yapmışken, diğer devletler nükleer silah yapmama kararını neden verir? Bu soruların cevabı şudur: 1970'lerde nükleer bilim yüksek düzeyde bilgi, altyapı ve eğitim gerektirmekteydi. Birçok ülke, zaten nükleer enerjiyi kuracak kapasitesi olmadığını düşünerek, antlaşmaya taraf oldu ve nükleer silah yapmama niyetlerini belirterek nükleer teknolojinin faydalarından istifade etme yolunu seçti. Çünkü eğer nükleer silah sahibi olmayan devlet statüsüne girilir ve buna uyulursa, nükleer silah sahibi olma hakkı olan devletler tarafından, nükleer alandaki her türlü bilgi paylaşılacaktır. Aksi takdirde devletlerin bu teknolojiyi alma hakkı bulunmamaktadır. NPT'ye taraf ülkeler antlaşmaya uygun davrandıklarını göstermek için de Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın (IAEA) denetlemelerini kabul etmekte, dolayısıyla ülkeler nükleer silah yapmama garantisi karşılığında nükleer teknoloji alma hakkına sahip olmaktadır.

İran ve Nükleer Teknoloji

İran Şahı'nın nükleer enerjiye yönelik politikaları; hem bilimsel açıdan bir birikim olmadığı için hem de sadece büyük güçlerin elinde bulunan bir teknoloji olduğu için sekteye uğramıştır. Yom Kippur Savaşı'nı takip eden günlerde OPEC krizinin yaşanması, İran'ın petrol gelirlerinin dörde beşe katlanmasını ve kendine olan güvenini artmasını beraberinde getirmiş; dolayısıyla 1970 tarihiyle beraber İran nükleer enerji konusundaki girişimlerini üst düzeylere çıkarmıştır.

Petrol gelirlerinin de getirdiği etki ile İran 20 yılda 20.000 megavatlık nükleer santral inşa politikasını dillendirmeye başlamış ve İran bu politika için yüksek miktarda kaynak ayırmıştır. Bu noktada, 20.000 megavati karşılaştırmak açısın-

dan şöyle bir çıkarım yapabiliriz: Türkiye'nin, Akkuyu'da kuracağı dört reaktör 4.800 megavat enerji üretecektir ve o zamanlar İran'da bugünkü gibi 1.000 küsur megavatlık reaktörler değil de 400-600 megavatlık reaktörler kurulması planlanmaktaydı. Dolayısıyla burada 20-25 adet, 5 ila 7 santralden oluşan nükleer altyapıdan bahsedilmekteydi. Devasa bir pastanın ortaya çıktığını gören gerek ABD gerekse Avrupa ülkeleri, pastadan en büyük payı alabilmek için İran şahının kapısını aşındırmıştır. Bu dönemde ABD daha çok yakınlaşmak adına İran'a silah, uranyum zenginleştirme teknolojisi ve plütonyum ayırıştırma teknolojilerini sunmuş; birçok İranlı Almanya'ya, İngiltere'ye, Kanada'ya, Fransa'ya ve Amerika'ya nükleer teknoloji alanında çalışmak yapmak için gönderilmiştir. Bu dönemde Batı ile iç içe hareket eden ve Batı'nın yakınlaşmak istediği bir İran bulunmaktadır.

Ancak 1979'da gelen "İran İslam Devrimi" bütün girişimleri ve yakınlaşmayı sona erdirmiştir. Bunun üzerine İran-Irak savaşı tuzu biber olmuştur. Humeyni, İran yönetiminin başına gelerek "ne Doğu ne de Batı, sadece İslam Cumhuriyeti" şeklindeki bağımsızlık söyleminin ardından nükleer çalışmaları Batı'ya bağımlı kıldığı gerekçesiyle durdurmuştur. Ancak İran-Irak savaşında enerji sorununun patlak vermesi üzerine Humeyni üzerinde büyük etkisi olan Rasfancani nükleer enerjinin önemini vurgulayıp reaktörlerin tekrar inşasının önünü açmıştır. Bunun üzerine İran ilk olarak Fransa ve Almanya'dan; sonra da Arjantin, İsveç ve Hindistan'dan bölgedeki tesisleri bitirmelerini talep etmiştir; ancak her seferinde ABD'nin engeli ile karşılaşmıştır. Bunun üzerine 1989 yılında SSCB ile görüşülmeye başlanmış ve komünist bloğun çökmesinin ardından Rusya ile görüşmelere 1994 yılında devam edilmiştir. Tesisi kuracak olan Rus devlet firmasının 1995 yılındaki Tahran ziyaretinde, planda olmamasına rağmen İran diplomasisinin başarısı olarak görülen bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre Rusya, 1 milyar dolar karşılığında Almanya'nın yarım bıraktığı tesisleri kendi reaktör tipleri olan ve VVER-1000 denilen, özünde aynı tip olan fakat Rus teknolojisine sahip reaktörleri yapma sözü vermiştir. Bu anlaşmaya göre, iki reaktörden ilki 2000 yılında devreye girecektir, fakat bu konuda bir ilerleme sağlanamamıştır.

İran, 1980'li yıllarda SSCB'nin haricinde Çin ile de görüşmelerde bulunmuştur. Çin, gerek petrol ihtiyacı açısından gerek bölgedeki güçlerin dengelenmesi açısından İran'la ilişkilerine ayrı bir önem vermiş ve Tahran yönetimiyle uranyum zenginleştirme kapasitesini sağlayacak olan bir anlaşma imzalamıştır. 1990'lı yıllara geldiği zaman ise İran, geliştirmekte olduğu nükleer programıyla, balistik füze girişimleriyle ve sahip olduğu radikal İslami yönetim yapısıyla ABD ve İsrail tarafından tehdit olarak algılanmaya başlanmıştır. Bu çerçevede 1984 yılından itibaren Çin tarafından İran'da kurulmakta olan uranyum zenginleştirme tesislerinin ortaya çıkması 2002'den bu yana tırmanarak devam edecek ve çok taraflı krize dönüşecek bir süreci getirmiştir. Uranyumu binde iki oranında bile zenginleştirebilmek, daha da fazlasını elde etme tekniğini bildiğinin ve gerekli donanımına sahip olduğunun kanıtıdır. Dolayısıyla İran'ın nükleer alanda çok

önemli bir teknoloji olan uranyum zenginleştirme teknolojisini gizli bir şekilde 18 yıl uluslararası kamuoyundan saklaması, arka planında art niyet olduğu şeklinde bir intiba yaratmıştır.

2002'de oluşan bu gergin ortamın ardından İran'da 2005 yılında Ahmedinejat'ın seçimleri kazanmasıyla "Siyonizmi yeryüzünden sileceği" söylemi Batı'da infial yaratmıştır. Ahmedinejat'ın başa geçmesiyle beraber 2003-2005 yıllarını kapsayan uranyum zenginleştirme çalışmalarını askıya alma durumunu sona erdirmiştir.

İsrail'in İran Nükleer Programına Bakışı

Uluslararası ilişkilerde "güvenlik devleti" dediğimiz bir kavram vardır. Bu kavrama göre hareket eden devletler her konuyu güvenlik perspektifinden ele alırlar ve hemen her olayda bir tehdit değerlendirmesi yaparlar. İsrail de bu devletlerden biridir ve İsrail'de "tehditlerle uğraşmak" denilen bir kavram bulunmamasıyla beraber "tehditlerin yok edilmesi" olarak adlandırılan bir yaklaşım vardır. Bu yaklaşımın gelişmesinde ABD'de kimin başkan olduğu da önemli bir paya sahiptir. İsrail, dünyada ne olup bittiğinden çok kendilerinin dünyaya nasıl baktığını önemseyen, diğer görüşleri gözetmeler veya gözetir görünseler bile kendi görüşlerine göre yaşayan bir devlettir. Tabi bunu "İsrail devleti" olarak ele almak gerekmektedir. Çünkü dünyanın çeşitli bölgelerinde yapılan bazı yorumlar, maalesef masum Yahudi vatandaşları İsrail'in devlet politikalarıyla özleştirilerek olumsuz tavırlara maruz bırakılabiliyorlar ki vicdanı olan hiç kimse için bu kabul edilebilir bir tutum değildir. Netanyahu politikalarının sonuçlarını herhangi bir yahudinin ödemesi doğru değildir. Bu, eklenmesi gereken önemli bir konudur.

İsrail yöneticileri, "kuvvet kullanma" söylemleriyle ilgili olarak İran'a yapılacak muhtemel bir saldırının İsrail'e getireceği maliyetin büyüklüğü konusunda ki bir soruya "Evet, İran'a yapılacak bir saldırının bir maliyeti vardır, ancak bunu yapmamanın da bir maliyeti vardır." diye cevap vermiştir. İran'ın nükleer silah elde etmesi durumunda rahat uyuyamayacaklarını belirtmeleri, durumun İsrail açısından büyük önem arz ettiğinin bir göstergesidir. Ancak "İsrail'in İran'a bir saldırıda bulunma ihtimali var mı?" sorusunu, İsraili yöneticiler de dahil hiç kimsenin bilemediğini belirtmemiz gerekir. O yüzden bu konuda söylenecek her şey spekülasyondan öteye gitmeyecektir. Ama İsrail gibi kuvvete başvurma refleksi hızlı olan bir ülkenin -ki Türkiye'yi bile karşısına alacak şekilde pervasızca hareket ettiği Mavi Marmara olayı maalesef bunu göstermektedir- kuvvete başvurma olasılığını yok saymak mümkün değildir.

Bu arada, İran'ın yer altı tesislerinin varlığının çok fazla şeyi değiştirmeyeceğini eklememiz gerekir. Çünkü İsrail ile ABD'nin işbirliği sonucu yer altındaki tesisleri de yok edebilen "Bunker Buster" gibi ve yahut toprakların derinlerine kadar indikten sonra patlayan değişik bomba türleri bulunmaktadır. İsrail'in bu füzeleri denediği ve satın aldığı konusunda ciddi yazılar yazılmıştır. Bu bilgiler

çerçevesinde kanaatimizce, istihbarat yoluyla İran'daki yer altı tesislerinin nerede olduğunun tespitinin ardından İsrail, bir saldırı gerçekleştirebilir. Ancak belirtmek gerekir ki İran'ın nükleer silah yapma arzusunu bu saldırılar engellemez, sadece geciktirir. Nitekim bilim ve teknoloji unutulamaz ve yok edilemez. İran sahip olduğu birikim ile tesisleri tekrar ve tekrar kurabilir.

İran, İsrail'in yapacağı saldırıyı iki yönüyle zarar olarak görmektedir: Birincisi, nükleer teknolojiyi özellikle üçüncü dünya ülkelerine ve İslam ülkelerine ihraç eden ülkeler arasında olma girişimi baltalanır. Bugün dünyada nükleer enerji ihraç eden ülke sayısı bir düzineyi aşmamaktadır ve İran da bu ülkeler arasında yerini almak istemektedir. İkinci sebep ise siyaseten aynı oranda cevap veremeyeceği durumunu dikkate alarak saldırıya uğramak istememektedir. İsrail'in saldırısı olduğunu varsaysak bile İran'ın İsrail'i vurabilecek menzile sahip olduğu "Şahab" füzeleri ile konvansiyonel veya kimyasal başlık taşıyarak İsrail'i vurma ihtimali düşüktür. Çünkü her ne kadar ilk saldırıyı yapan İsrail olsa bile, İran'ın cevap vermek adına kendi füzeleriyle İsrail'i vurması durumunda hem İsrail'in hem de ABD'nin İran'a tekrar karşı bir saldırı yapması ve çok büyük zayıat vermesi söz konusu olabilir. Dolayısıyla İran saldırıya uğrasa bile aynı şiddette karşılık veremeyeceği için İsrail'e sürekli "bana saldırıda bulunursan sana dünyayı dar ederim" intibasını yaratmaktadır. Yani burada İran, Hamas'ı, Hizbullah'ı ve diğer bir takım örgütleri çeşitli silah ve füzelerle donatarak ayrıca uluslararası bir takım şebekeler vasıtasıyla, gerek intihar saldırıları gerek herhangi başka bir saldırı şeklinde, İsrail'e zarar vermesi olasılığının söz konusu olduğunu göstermeye çalışmaktadır.

Devletlerin bu kızışma içerisinde rasyonel hareket edip etmeyeceği bilinmemektedir. Ancak şu bilinmektedir ki İsrail'in İran'ı vurma kapasitesi ve kararlılığı bulunmaktadır. Dolayısıyla olası bir İsrail saldırısına şaşırılmaması gerekmektedir.

Türkiye'nin İran Nükleer Programına Bakışı

Tahran Deklarasyonu'nun uluslararası arenada yarattığı intiba, İran'ın nükleer silah elde etmesi durumunda Türkiye'nin böyle bir durumu sorun etmeyeceğine hatta sempatik bakacağına dairdir. Hâlbuki Türk askeri ve sivil diplomasisi, yani resmi devlet görüşü içinde hiçbir şekilde İran ile alakalı bir kaygısızlık söz konusu değil, tam tersi bir endişe hâkimdir. Dolayısıyla Türkiye, İran'ın Nükleer çalışmaları konusunda, Batılı ve ABD'li yetkililerin düşüncelerinin aksine naif değildir. İran'ın Türkiye ile 1639'dan bu yana savaşmaması, Türkiye'nin İran hususunda naif olacağı anlamına gelmemelidir. Her iki devlet de birbirini son derece iyi tanımaktadır. Fakat ikili ilişkilerde halk tabanına baktığımızda, Türk toplumu nezdinde İran lehine bir tutumun var olduğu görülmektedir. Çünkü Türk halkının tepkiyle yaklaştığı İsrail ve ABD'nin, İran'a karşı çok sert bir tutum sergilemesi; Türk halkının Ahmedinejad'a sempati duymasına neden olmaktadır. Bununla birlikte, Türk halkının bu tutumunda İslam dininin ve aynı coğrafyada yaşıyor olmanın da etkisi göz ardı edilmemelidir.

İran ile Türkiye arasında 1639 Kasr-ı Şirin Antlaşması'ndan bu yana bir denge vardır. Sınırdaki birkaç küçük değişiklik haricinde herhangi bir değişim veya savaş yaşanmamıştır. Bu iki tarafın gerçekten birbirlerini tanimasından kaynaklanan bir dengedir. İran'ın nükleer silah sahibi olması bu dengenin İran lehine bozulması demektir. Bu gelişme Türkiye'nin arzu edeceği bir gelişme değildir. Dolayısıyla İran'ın nükleer silah sahibi olması Türkiye için ciddi bir sorundur. Ankara yönetimi sorunun diplomasi yolu ile çözülmesinin tek çözüm yolu olduğunu düşünerek konuya müdahil olmaktadır. Ortadoğu'daki son olaylar da bu süreci etkilemekle beraber, arkasında Suriye krizinden daha büyük bir krizler olduğunu bilen İran ve Türkiye halen nükleer alandaki işbirliğini ortadan kaldırmış değildir. P5+1 sürecine İran'ı çok daha iyi tanıyan Türkiye'nin de dahil olması gerekmektedir. Türkiye sürecin bilfiil içinde yer almalıdır. Bu hem Türkiye'nin güvenliği açısından hem de sorunun çözülmesi açısından önemlidir.

Türkiye bölgesinde iki şey istememektedir: Birincisi İran'ın nükleer silaha sahip olması, ikincisi ise İran'a karşı askeri bir müdahale. Askeri müdahale olması durumunda doğacak sonuçları kimse öngöremez. Bu sebepten dolayı Türkiye'deki önde gelen siyasilerin de belirttiği gibi bu işin diplomasiden başka bir çözüm yolu bulunmamaktadır. Bunun için de İran'ın güvenlik endişeleri doğru anlaşılmalı, Orta Doğu'daki bir takım güvenlik örgütlenmeleri içerisinde İran da yerini almalı ve karşılıklı güven tesis edilmelidir.

Tahran Bildirgesi

İran, anlaşmalardan doğan hakkını kullanıp uranyum zenginleştirmek istemektedir. Fakat hem 18 yıl tesisleri saklayıp hem de barışçıl amaçlı uranyum zenginleştireceğini söylemek, bunun yanı sıra o saklanan tesislerin tartışmaları henüz bitmeden başka gizli tesislerin açığa çıkması, uluslararası kamuoyunun şüphesine neden olmaktadır. Bu ortamın getirdiği tedirginlikte Tahran'a zenginleştirdiği uranyumlara karşılık geliştirmeye çalıştığı %20'lik uranyum teklifi sunulmuştur. Bu konuda Fransa'nın ve Rusya'nın çabalarının yanı sıra Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı Başkanı Muhammed el-Baradey de daima bu teklifi savunmuş ancak bir sonuca ulaşamamıştır. İran, taahhüt edilen %20'lik uranyumun Tahran'a geri verilmeyeceğine dair şüphesini belirttiğinde el-Baradey'in şöyle bir önerisi olmuştur: İran ile yakın ilişkilere sahip olduğu için İran'dan alınacak uranyum Türkiye'de bekletilecek, Fransa ile Rusya'nın yapacağı zenginleştirmenin Tahran'a ulaşmasının ardından ise Türkiye'deki uranyum Batı'ya aktarılacaktır. İşte tam bu süreçte Türkiye "swap deal" denen Takas Anlaşması'nı Brezilya ile beraber devreye girerek Tahran'la görüşüp Mayıs 2010'da imzalamıştır. Tahran Bildirisi maalesef ki istenilen sonucu vermemiştir. İlgili bildiri, BM Güvenlik Konseyi'nden yeni bir yaptırım çıkması ihtimaline karşılık, İran'ın bu hareketi bir manevra olarak yorumlanmıştır. Buna bağlı olarak ABD, yaptırımların uygulanması hususunda BM Güvenlik Konseyi'ne başvurmuş; Türkiye ve Brezilya'nın "hayır", Lübnan'ın "çekimser" oylarına karşı 12 "evet" oyuyla Güvenlik Konseyi Haziran ayında İran'a uygulanacak yaptırımları

kabul etmiştir. Tüm bu yaşananların ardından, sonradan açığa çıkan Nisan 2010 tarihli önemli bir metin bulunmuştur. Bu metinde ABD Başkanı Obama'nın, Brezilya Başkanı'ndan Tahran Deklarasyonu ile ilgili bazı taleplerde bulunduğu görülmüştür. Nitekim Tahran'da yapılan takas anlaşmasında Obama'nın talep ettiklerinden daha fazlasının elde edildiği ancak bu şansın kaçırıldığı görülmektedir.

Türkiye Baradey'in başlattığı bir süreç sonucu kendini bu işin içerisine sokmuştur. Bu süreç içerisinde Türkiye'nin Tahran Deklarasyonu'na imza atmasının ve hemen arkasından gelen BM kararına katılmamasının manası, Türkiye'nin İran'ın olası anlaşmazlık ortamından doğuracağı istismarını önlenmek istemesidir. Çünkü İran yüzde 20'nin verilmemesi durumunda kendisinin bu orana, geç olsa da ulaşabileceğini belirtmiş ve ardından da dediğini yapıp o güne kadar yüzde 4 kadar zenginleştirdiği uranyumu, Takas Anlaşması'nın reddinden bir buçuk sene sonra yüzde yirmi oranına çıkarmıştır. Dolayısıyla uluslararası anlaşmanın sağlanamadığı her ortamda İran konuyu kendi lehine doğru bir adım daha çektiği görülmektedir. Tahran Deklarasyonu, geriye dönüp bakıldığında son 10-15 yılda İran'ın attığı tek imzadır. Bu güne kadar AB Üçlüsü dâhil hiçbir ülke sözlü anlaşmanın ötesine gidip İran'a bir imza attıramamıştır. O yüzden böyle bir imzayı yok saymak, İran'ı barışçıl bir politika ile yakalamışken kullanamamak, tarihi fırsatın kaçmasına sebep olmuştur. Tekrar belirtmek gerekirse Türkiye, anlaşma ortamının bulunmamasının getirdiği istismarı İran'a sağlamamak için bu anlaşmayı önemsemiştir. Bu tutumların ardından BM kararına da "evet" denmiş olsaydı Türkiye büyük bir çelişkinin içinde kalacaktı.

Sonuç

UAEA'nın kendi raporlarında İran tesislerinin teftişe kapalı olmasından dolayı bu ülkenin nükleer silah üretme girişimlerini kanıtlamanın imkânsız olduğu belirtilmektedir. Yine aynı yazıda İran'ın nükleer silah yapmadığına dair bir güvencenin de verilemediği vurgulanmaktadır. İran UAEA'nın eski protokole göre olan yükümlülüklerini yerine getirmediği gibi yeni, ek protokole göre olan güçlendirilmiş denetim mekanizmasını da engellemektedir. Özellikle eski başkan el-Baradey'den sonra UAEA'nın raporları, İran konusunda şüpheleri daha çok artırıcı bir biçimde yazılmaktadır. Bunun sebebi genel sekreterin değişmesinden veyahut İran'ın attığı adımların gerçekten şüphe çekmesinden kaynaklanabilir. İran'ın sahip olduğu bilim ve teknoloji ile nükleer silah yapma isteği var ise bunu gerçekleştirmekten çok da uzakta olmadığını anlamak için fazla bilgiye sahip olmaya gerek yoktur.

İran'ın, kendisinin de belirttiği gibi nükleer silah yapmak gibi niyeti yoksa Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın denetimlerini meclisinden geçirerek kabul etmesi, meclisten geçmeme ihtimali var ise "geçmiş" gibi denetimlere izin vermesi gerekmektedir.

İran'da bir çok düşünür NPT'nin kendilerini bir çok boyutta sınırlandırmasından dolayı şikayetlerini dillendirmektedir. Ancak belirttiğimde İranlı düşünce insanlarından da aldığım bir görüş vardır ki o da İran'ın nükleer silah sahibi olmadan çözemeyeceği hiçbir güvenlik sorunu yoktur. Bu düşünce çerçevesinde örneğin,

Hindistan nükleer silah sahibi olmadığı müddetçe Çin'e yem olacağını ve Pakistan da bu silaha sahip olmadığında Hindistan tehdidine karşı güçsüz olacağını düşündükleri için nükleer silah elde etme yoluna gitmişlerdir. Butto, “gerekirse ota besleniriz ancak bu silahı yaparız” demiştir. İsrail daha kurulmadan önce bu yola başvurmuştur. Ben-Gurion, Şimon Perez vs. bu işin planlamasını yapmıştır. Dolayısıyla bu ülkelerin varlıklarını devam ettirmek adına nükleer silaha duydukları ihtiyaç kendileri tarafından açıklanabilir ve anlaşılabilir bir durum olabilir. Ancak İran'ın gerek sahip olduğu coğrafi konumu gerekse konvansiyonel, kimyasal veya balistik füzeleri, nükleer silah olmadığı müddetçe caydırıcı olmayacağını belirteceğimiz bir seviyede değildir. Ayrıca nükleer silah geliştirmek için İran'ın bir zaman kısıtlaması da bulunmamaktadır. Belirtilmesi gereken bir başka nokta ise İran'ın kendisine tarihten gelen bir rol biçtiğidir. Bu rol sadece bölgesel değil küresel bir güç olma rolüdür. Dolayısıyla İran bu role sahip olmak için nükleer silaha sahip olmasını kaçınılmaz bir gereklilik olarak görmektedir. Bu güç sadece nükleer silahın getireceği silah gücü değil ayrıca nükleer silaha sahip olma psikolojisi ve prestijidir.